

1. INLEIDING

Onderstaande (licht ingekorte) tekst is ontleend aan de *Handreiking bevrijdingspastoraat. Pastorale mogelijkheden en valkuilen* die in 2014 werd gepubliceerd door Uitgeverij Boekencentrum, i.s.m. de Protestantse Kerk, 2014.

Auteurs: Jos Aarnoudse, Rob van Essen, Gerrit-Jan van der Kolm, Eva Ouwehand, Leo Smelt

Achtergrond

Als het woord 'bevrijdingspastoraat' valt, roept dat over het algemeen nogal heftige reacties op, zowel positieve als negatieve. In deze handreiking bespreken we de dilemma's die spelen rond bevrijdingspastoraat zonder uitputtende antwoorden te geven. De insteek van deze handreiking is een pastorale. Veel gemeenten van de Protestantse Kerk in Nederland hebben zich nauwelijks bezig gehouden met de 'dienst der bevrijding', of breder de 'dienst der genezing'. Ook de belangstelling van de landelijke kerk is niet groot geweest.

Ondertussen zijn er wel kerkenraden, die zich specifiek op bevrijdingspastoraat bezinnen. Dat gebeurt meestal naar aanleiding van een concrete vraag naar de dienst der bevrijding. Er zijn mensen met ernstige problemen die hun toestand ervaren als vorm van bezetenheid. Sommigen zijn terechtgekomen in de geestelijke gezondheidszorg, sommigen ook niet. Een deel van hen zoekt zijn toevlucht bij religieuze en spirituele genezers of bij een kerk. Deze mensen willen gehoor vinden voor hun ervaringen en zoeken (ook) daar verbetering van hun situatie.

Enerzijds roept dit de vraag op wat de Protestantse Kerk in Nederland op dit punt te bieden heeft. Hoe kan een plaatselijke gemeente met concrete vragen op dit terrein omgaan? Is er ruimte om na te denken over de betekenis van de heiligheid van 'lichaam, ziel en geest' voor de pastorale zorg? Kunnen woorden als 'genezing' en 'bevrijding' een plaats krijgen in de pastorale benadering van de gemeente? Wat verstaan we er vervolgens onder?

Of wordt de zorg voor lichamelijke en geestelijke gezondheid geheel uitbesteed aan professionals in de gezondheidszorg?

Anderzijds roept het de vraag op wat het vervolg is als er bezinning plaatsvindt. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat ook in gemeenten waar een doordenking plaatsvindt, de bezinning van een kleine groep betrokkenen nogal eens in een la komt te liggen. Het inbedden en in de praktijk brengen van vormen van bevrijdingspastoraat of de dienst der bevrijding is binnen de Protestantse Kerk in Nederland lang niet voor iedereen een vanzelfsprekendheid.

Terminologie

We gebruiken in deze handreiking de termen

‘bevrijdingspastoraat’, ‘dienst der genezing’, ‘dienst der bevrijding’, ‘gebed om genezing’, ‘bevrijding’ en ‘exorcisme’. Dit sluit aan bij terminologie zoals die in diverse christelijke kringen in omloop is. Dat wil niet zeggen dat het gebruik overal eenduidig is. In diverse kringen wordt aan deze termen verschillend invulling gegeven.

Toch is er ook een gemeenschappelijke noemer. Bevrijdingspastoraat slaat altijd op een pastorale praktijk waarbij in Christus’ naam hulp wordt geboden aan hen die zich belast weten of voelen door wat wij ‘kwade machten’ noemen. In de Bijbel en de geschiedenis van de kerk wordt gesproken van ‘het demonische’, ‘de boze’, ‘het kwade’, ‘onreine geesten’, ‘de duivel’ en ‘Satan’.

Wanneer wij het woord ‘bevrijdingspastoraat’ gebruiken, doelen we op een pastorale praktijk die zich richt op situaties waarin een persoonlijke belasting door kwade machten een rol speelt. Het gaat ons daarbij om een inclusieve pastorale praktijk, niet slechts om het praktiseren van een gebedssessie of een uitdrijvingsritueel. Het gaat om de totale benadering van pastorale gesprekken met de predikant of een team uit de gemeente en overleg met naasten en hulpverlening, die mogelijk uitmonden in een bijzondere bijeenkomst van gebed om bevrijding. Ook de nazorg daarop volgend hoort erbij.

Met de aanduiding ‘dienst der bevrijding’ bedoelen we hetzelfde: de gehele bediening van het eerste contact tot en met de nazorg na een

mogelijk bevrijdingsgebed.

Het woord 'bevrijding' heeft in de context van het bevrijdingspastoraat een toegespitste betekenis. Het gaat om bevrijding van de negatieve gevolgen van een 'demonische belasting'. Het gaat om bevrijding tot nieuwe mogelijkheden van leven. Het gaat om bevrijding van kwelling en angst, om (opnieuw) vrijer toe te kunnen komen aan een leven in geloof, hoop en liefde. Wij denken overigens dat dienst der genezing en dienst der bevrijding dicht bij elkaar liggen. Met het woord 'genezing' lijkt het vizier vooral gericht op lichamelijke ziekten en beperkingen. Met het woord 'bevrijding' lijkt de aandacht zich vooral te richten op een geestelijk belast zijn. Bij lichamelijke ziekten gaat het echter vaak om veel meer dan alleen genezing in somatische zin. Dienst van heling of heelheid zou misschien een betere term zijn. Als we op het terrein van de psychiatrie en de verslavingszorg komen, lopen perspectieven ook door elkaar. Wat de een geneigd is bezetenheid te noemen, ziet de ander als kenmerken van een psychiatrische aandoening. Als het om gebed gaat, zal de een spreken van een gebed om bevrijding en de ander van een gebed om genezing. Genezing en bevrijding zijn niet strikt te onderscheiden. In deze handreiking spreken we ook over 'een dienst van bevrijding'. Dan gebruiken we het woord 'dienst' in de zin van liturgische bijeenkomst. Met een dienst van bevrijding doelen we dus op de liturgie waarin bevrijdingsgebed, zalving en handoplegging plaats kunnen hebben. Het gaat dan om een kerkdienst of viering in kleinere kring met gebed en ritueel. Ook het begrip 'exorcisme' wordt in de brede kerkelijke traditie wel gebruikt. We zijn terughoudend met die term, omdat het een nogal spectaculaire lading heeft gekregen door films en televisieprogramma's. In strikte zin wordt er in de christelijke traditie de 'uitdrijving van demonen' mee aangegeven. Als wij het woord gebruiken, doelen we specifiek op het gebruik van een machtswoord met autoriteit in Christus' naam ter uitdrijving van kwade machten.

Een casus

Laten we de volgende casus eens bekijken. Een vader, buitenkerkelijk, belt de dominee vanwege zijn zoon Wim. Wim is afgestudeerd elektrotechnicus. Hij hoort stemmen en meent dat hij door de duivel bezeten is. Hij is daarna in aanraking gekomen met een voodoo-achtige club in de Bijlmer. Tijdens een ritueel met kaarsen en bezweringen is boven zijn hoofd een kip gedood. Wim is met het bloed 'gedoopt'. De stemmen zijn niet verdwenen. Hij is juist angstiger geworden en heeft nare dromen.

Professionele psychiatrische hulp neemt zijn angst niet weg. Door de medicijnen raakt hij het contact met zijn gevoelens kwijt. Zijn vader is bang dat Wim verder in de war raakt en vraagt daarom of zijn zoon bij de predikant terecht kan, in de hoop dat de kerk ervaring heeft met dit soort situaties.

Aan deze casus zitten verschillende theologische en pastorale aspecten.

We noemen er een paar.

- Kunnen we vandaag de dag nog wel van bezetenheid spreken? Gaan de verhalen uit de Bijbel over mensen die door demonen bezeten zijn niet gewoon over mensen die we in onze tijd psychisch ziek zouden noemen?
- Is de opdracht tot exorcisme en genezing zoals Jezus die aan zijn leerlingen gaf ook geldig voor de kerk van onze tijd? Of leven we in een fundamenteel andere tijd, waarin de medische en psychologische wetenschap dit heeft overgenomen?
- Als we ervan uitgaan dat er ook vandaag de dag vormen van bezetenheid voorkomen, hoe kunnen we die dan onderscheiden van psychische ziekte(n)?
- Wat kunnen we in zo'n situatie doen als lokale christelijke gemeente? Hoe moet je bidden? Hebben wij dezelfde volmacht in de gemeente van vandaag als de apostelen toen?
- Als iemand psychisch ziek is en vraagt om een bevrijdingsgebed, wat kunnen we als gemeente dan doen?

Aanreiken van kaders

In deze handreiking willen we een aantal kaders aanreiken waarbinnen bevrijdingspastoraat wat ons betreft kan plaatsvinden. De lokale christelijke gemeente is de plek waar het gesprek over geëigend pastoraat dient plaats te vinden wanneer gemeenteleden of mensen van buiten om hulp vragen. We noemen hier met nadruk ook anderen dan eigen gemeenteleden. Uit ervaring weten we dat bijvoorbeeld GGZ-cliënten, zoekend naar plaatsen van heling en heil, kunnen uitkomen bij een kerk, zonder lid te zijn van die kerk. Als zij vragen om hulp, bijvoorbeeld om een gebed om bevrijding en heling, is het belangrijk dat er openheid is voor hun vraag en voor het lijden dat er achter schuil gaat. Ook is dan voldoende kennis van de psychiatrie nodig om te weten welke pastorale aanpak en welke vorm van gebed passend zijn.

We geloven dat de christelijke gemeente voor mensen die gekweld worden of die zich gekweld voelen door kwade machten een helende gemeenschap kan zijn. Zij kan naast de reguliere gezondheidszorg zeker waardevolle hulp en steun bieden.

Heling en bevrijding die beoogd worden in een christelijke pastorale praktijk zijn echter geen instantoplossingen voor ziekten en problemen. God gaat met mensen vele wegen, een leven lang. God heeft de mens verstand gegeven en daarmee ook de vruchten van de wetenschap, zoals psychiatrie en psychotherapie. Tegelijk is daar niet alles mee gezegd. Wij zouden niet bij voorbaat de bezinning willen doodslaan met mitsen en maren en met een verwijzing naar de wetenschappelijke geneeskunde. Ook als er medisch gesproken geen genezing of verbetering mogelijk lijkt, dienen we onzes inziens open te staan voor de bijzondere werking van Gods Geest op grond van de overwinningskracht van Christus.

De dienst der bevrijding moeten we echter niet beperken tot één bijzonder moment. Het gaat om een af te leggen weg ingebed in een totale pastorale begeleiding (inclusief nazorg) verbonden met een christelijke gemeente als helende gemeenschap.

Behalve een pastorale inbedding is ook een inbedding van een gebed

om bevrijding in het liturgische leven van een gemeente van groot belang. Inbedding helpt om verbanden te leggen. Het kwaad is iets wat ons allen aangaat. Het betreft niet alleen bijzondere pastorale gevallen. Inbedding helpt ook om overspannen verwachtingen te voorkomen. Er is een vloeiende overgang in intensiteit bij het gebed van de gemeente voor de nood van de wereld, speciale voorbeden en een specifiek bevrijdingsgebed bij een concreet persoon. Een principieel verschil is er niet. In alle situaties doen we een beroep op Gods betrokkenheid en barmhartigheid. Het laatste dient niet los te staan van het geheel van het kerkelijk leven. De gemeente kan en mag meeleven, ook als naam en toenaam om pastorale redenen niet bekend worden gemaakt.

De vraag om hulp op dit terrein heeft ook de gemeente het nodige te zeggen.